

Europa. Britten, jullie waren arm en onbeschaafd? nu steken jullie in luxe en rijkdom Egypte en Sybaris naar de kroon. Griekenland heeft eens een bloeitijd gekend? nu moet het wegzinken; Italië de scepter gevoerd? nu moet het slaaf zijn. Gij, Goten, Vandalen, gij schuim der barbaren, treedt uit Uw schuilhoeken en heerst op Uw beurt over de mensheid. Gij Scythen, in huden gehuld, komt, neemt voor korte tijd de teugels over Azië en Europa in Uw machtige handen. Weldra moet ge plaats maken en aan een ander volk, ginds aan de Oceaan, de scepter afstaan. Vergis ik mij? of zie ik in het westen de zon van een nieuw wereldrijk opkomen?

Hoofdstuk 17*

De noodzakelijkheid die voortvloeit uit het noodlot. Bevestiging van zijn bestaan. Hierover heeft tussen leken en filosofen een globale eenstemmigheid maar onenigheid in detailpunten geherst. Verscheidenheid in de antieke noodlotsgedachte

Langius had mij door zijn woorden bijna tot tranen toe bewogen. Zo duidelijk had hij het menselijk bedrijf als speelbal gekenschetst. En ik riep uit: 'Ach, wat zijn wij? wat zijn al deze zaken waarvoor wij moeite doen?'

Zijn of niet zijn? een mens is een droombeeld van een schim, heeft een lyrisch dichter⁴⁰ vroeger maar al te waar gezegd. Langius antwoordde: 'Maar jij, jongmens, kijk er niet tegen op, maar kijk erop neer, en doordring je geest van standvastigheid in deze springerige onbestendigheid van alle dingen. Onbestendig noem ik ze naar onze maatstaven en begrippen, want als je God en de voorzienigheid in je beschouwing betreft, verloopt alles volgens een onbeweeglijke orde. Nu weg met de zwaarden, hier komt het korps der genie, dat jouw droefheid niet met lichte wapens maar met zwaar geschut bestrijden zal. De sterke, machtige stormram van het noodlot zal ik inzetten, die geen mensenkracht ooit zal trotseren, geen mensenvernunft zal paren. Ook al begeef ik mij hier op glibberig terrein, ik zal het behoedzaam en kalm betreden, met rustige voet zoals de Grie-

ken zeggen. Dat er allereerst een vorm van noodlot bestaat die de dingen beheerst, daar heeft geen volk of tijdperk aan getwijfeld en jij, Lipsius, naar ik meen, evenmin.' Ik onderbrak hem en zei: 'Neemt U mij niet kwalijk als ik U in de voortgang van Uw betoog onderbreek, maar stelt U het noodlot tegen mij op? Die stormram is weinig imponerend, Langius, en wordt bovendien door de zwakke riemen van de Stoïcijnen gericht. Ik zeg het U vrijuit: daar heb ik geen respect voor en voor de Schikgodinnen evenmin, en net als de soldaat bij Plautus⁴¹ heb ik die hele troep oude wijven in één keer als bladeren in de wind uitgegeblazen.' Langius keek mij ernstig, ja dreigend aan en zei: 'Wil jij onberaden en ondoordacht het noodlot loochenen en de draak ermee steken? dat kun je alleen als je tegelijk de goddelijke macht en majesteit loochent. Want het bestaan van God impliceert het bestaan van de voorzienigheid; als die bestaat, dan is er een gedecreteerde orde der dingen en dus ook een vaste en zekere noodzakelijkheid der gebeurtenissen. Hoe wil je deze slag paren, met wat voor soort bijl wil je deze ketting verbreken? Wij mogen immers ons van God en van de eeuwige geest geen andere voorstelling maken dan dat een eeuwige kennis en vooruitziendheid in Hem aanwezig zijn. Tevens erkennen wij dat Hij standvastig, vastbesloten en onveranderlijk is, altijd eender en zichzelf gelijk, zonder aarzeling, zonder weifeling in wat Hij eenmaal gewild en gezien heeft; want van de eeuwige goden verandert niet snel de gezindheid.⁴²

Als jij toegeeft dat dit waar is (en je moet het toegeven, wil je niet alle gevoel van redelijkheid afschudden), dan moet je ook erkennen dat alle goddelijke besluiten van eeuwigheid tot eeuwigheid vast en onveranderlijk zijn. En daaruit vloeit de noodzakelijkheid voort en dat noodlot, waar jij mee spot. De waarheid hiervan is zo klaar en helder en zo evident, dat er onder de mensen geen opvatting heerst die langer bestaat of meer is aanvaard; voor wie het licht van God en van de voorzienigheid op een of andere manier heeft gestraald, voor hen allen is ook het licht van het noodlot opgegaan. Het blijkt dat de eerste zuivere vonken die Hem aan de mens geopenbaard hebben, tegelijk daaromtrent hebben voorgelicht. Kom, luister naar Homerus, de eerste en meest wijze der dichters, ik zou liegen als ik zou zeggen dat zijn goddelijke Muze een andere weg dan die van het noodlot betreden en bewandeld heeft. Het literaire nageslacht is zijn stamvader gevolgd. Kijk naar Euripides, Sophocles, Pindarus en onder de Latijnse dichters naar Vergilius.

*Bij alles wat Lipsius over het noodlot zegt, dient hij met behoedzaamheid gelezen te worden' (*caute legendus*), index 1667.